

Hammarbystugan

Rapport 2014:15

Åtgärdsförslag inför restaurering av
Hammarbystugan, Erikskulle,
Söderbykarls fornminnes- och hembygdsförening.

Söderbykarls socken,
Norrälje kommun,
Uppland.

Karin Myhrberg
Byggnadsantikvarie

HAMMARBYSTUGAN

Åtgärdsförslag inför restaurering av
Hammarbystugan, Erikskulle, Söderbykarls
fornminnes- och hembygdsförening,
Söderbykarls socken, Norrtälje kommun

Karin Myhrberg
Byggnadsantikvarie

Fig. 1. Hammarbystugan, Eriksskulle. Foto taget från nordväst. Lp_2014_00033.

INNEHÅLL

Administrativa uppgifter	6
Inledning	7
Bidrag och byggnadsvårdstips	7
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	7
Byggnadsbeskrivning och åtgärdsförslag	8
Plan	8
Befintligt utseende och skador	9
Konstruktion	9
Exteriör	10
Interiör	22
Förslag till projektetapper	27

Administrativa uppgifter

Objekt:	Hammarbystugan, Erikskulle
Socken:	Hammarby socken
Kommun:	Norrtälje
Landskap:	Uppland
Arbetshandlingar:	Underhålls- och åtgärdsprogram, 2011
Beställare:	Söderbykarls fornminnes- och hembygdsförening

Inledning

Stockholms läns museum har fått i uppdrag av Söderbykarls fornminnes- och hembygdsförening att upprätta ett åtgärdsförslag inför restaurering av Hammarbystugan på Erikskulle, Norrtälje kommun. Ett besök på platsen gjordes den 10 juni 2014. Vid detta tillfälle deltog representanter för hembygdsföreningen, byggnadsantikvarierna Karin Myhrberg och Hedvig Bellberg från Stockholms läns museum och trähantverkaren Anthony Wickham. Åtgärdsförslaget har skrivits av Karin Myhrberg.

Sedan tidigare finns ett underhålls- och åtgärdsprogram för samtliga byggnader på Erikskulle, upprättat av Stockholms läns museum 2011. Det innehåller en mer överskådlig dokumentation, byggnadsbeskrivningar, skadeinventering och åtgärdsförslag.

Bidrag och byggnadsvårdsåtgärder

Bidrag för byggnadsvårdande insatser i bevarandevärda miljöer finns att söka hos Länsstyrelsen, s.k. byggnadsvårdsbidrag. Ansökan om bidrag ska vara Länsstyrelsen till handa före arbetets början och inkomma senast den 31 oktober året innan arbetet är tänkt att utföras. Besked om vilka som tilldelas medel för året meddelas under våren. För rådgivning om praktisk byggnadsvård med fokus på träbebyggelse hänvisas till Stockholms läns museums byggnadswebb: www.stockholmslansmuseum.se, klicka på Faktabanken - Byggnadsvård.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Söderbykarls fornminnes- och hembygdsförening bildades 1918 och året därefter började man bygga upp Erikskulle. Under 1900-talet flyttades byggnader löpande till hembygdsgården. På Erikskulle finns främst timrade byggnader från 1500-tal till 1900-talets första hälft, som representerar hembygden i Norrtälje.

Hammarbystugan är en parstuga från 1700-talet med farstu, kök, kammare och anderstuga. Byggnaden är ursprungligen två byggander som har satts ihop. Byggnaden flyttades från Vikstorpen, Hammarby i Lohärad. Vällingklockan på den södra gaveln kommer från Färsna gård utanför Norrtälje. Byggnaden visas musealt och är inredd med inventarier som delvis är samtida med byggnaden.

Nyligen åtgärdades delar av timmerstommen, främst på byggnadens västra långsida (Vägg C i skissen nedan) där timret kalvade. Det fönster som var i sämst skick byttes vid samma tillfälle ut mot ett nytt fönster tillverkat efter det tidigare. Spår av tidigare lagningar, liksom fönsterreparationer, finns på flera ställen i timmerstommen. Byggnadens fönster är konstruerade, urformade och åtgärdade på flera olika sätt.

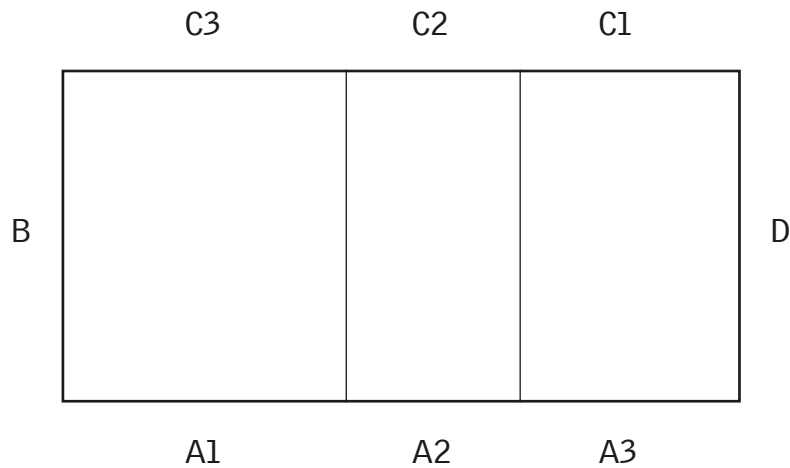
Fig. 2. Hammarbystugan. Foto taget från sydväst LP_2014_00034.

Byggnadsbeskrivning och åtgärdsförslag

Plan

Planen på sidan nio är en enkel skiss över Hammarbystugan och är inte skalenlig, utan används för att orientera sig i åtgärdsförslaget. Vägg A är vägg med huvudingång. Därefter märks väggarna medsols med B, C och D. Långväggarna delas upp i tre delar efter stocklängderna

Fig. 3 Skiss över Hammarbystugan. Ej skalenlig.

Befintligt utseende och skador

Konstruktion

Plan	Ursprungligen två byggnader, som har satts samman till en parstuga i en våning med förstuga, kök, kammare och anderstuga. Öinredd vind.
Grund	Murad naturstensstengrund med hörnstenar och kallmur. Viss cement finns i grunden. Byggnaden ligger i en sluttning, vilket gör att grunden i öster är låg medan den i väster är hög.
Stomme	Liggtimmerstomme med utskjutande knutskallar. Ursprungligen två byggnader som har fogats samman till en parstuga.
Murstock/ skorsten	Murstocken har inte besiktigats. Kalkad tegelskorsten med plåtsvep
Tak	Byggnaden har ett sadeltak klätt med enkupigt tegel. Trätaknock. Åstak med ryggås och sidoåsar. Över åsarna ligger raftor, panel, näver och stick spån. Takkonstruktionen och takpannorna bedöms vara i gott skick. Viss mossa på nockbrädan. Åtgärd: Skrapa ren nockbrädan från mossa.
Installationer	Byggnaden saknar värme, vatten, avlopp och elektricitet.

Fig. 4. Vegg A1. LP_2014_00035.

Exteriör A-VÄGG, A1

Stomme	Liggtrimmer, utskjutande knutskallar. Tidigare åtgärder har gjorts. Stockarna är överlag i bra skick. Delar av syllstocken har mindre skador <u>Åtgärd:</u> Eventuellt sula in ny del i syllstocken. Åtgärdernas omfattning avgörs på plats av timmerman.
Fasad	Rödfärgat liggtrimmer. <u>Åtgärd:</u> Rödfärgas.
Fönster	Ett fönster med två bågar med åtta blyinfattade fönster i varje båge. Gröna bågar, karmar och foder samt fönsterlucka. Bågar, karm och foder i gott skick. <u>Åtgärd:</u> Skrapa och måla snickerier. Målas med samma färgtyp och kulör som det ny tillverkade fönstret på vägg C3.

Avvattning	Hängränna i trä. <u>Åtgärd:</u> Lagg takpapp eller plåt i hängrännan för att förhindra dropp och läckage, men se till att detta inte syns och försämrar det estetiska uttrycket.
Takfot	Teglet når inte över takfotsbrädekanten varpå regn rinner ner innanför och kan medföra röta. <u>Åtgärd:</u> Se till att tegelplattorna i raden längst ner når ut över kant och ner i hängrännan. Vid framtida omläggning av taket flyttas takfotsbrädan upp.
Övrigt	Hög marknivå och växtlighet intill fasaden <u>Åtgärd:</u> Gräv ut vid grunden och se till att marken lutar från byggnaden för att få bra avrinning. Ta bort växtlighet nära huset.

Fig. 5. Vegg A2. Entré. LP_2014_00036.

Fig. 6. Vegg A2. Skador på dörrfoder och syllstock. LP_2014_00037.

A-VÄGG, A2 Stomme	Liggtimmer med utskjutande knutskallar. Tidigare lagningar och sammanfogningen av de två byggnaderna har resulterat i att det inte finns någon hel stock i denna del av väggen, vilket påverkar väggens stabilitet och ger stora springor mellan stockarna. Del av syllstocken är i dåligt skick. <u>Åtgärd:</u> Stommen lyfts varsamt upp och del av syllstocken byts ut genom halvsulning. Ny gåt tillverkas för att stabilisera stockarna intill dörröppningen. Framöver eventuellt klä in knutarna med knutlåda för att skydda dem mot ytterligare nedbrytning.
Fasad	Rödfärgat liggtimmer <u>Åtgärd:</u> Rödfärgas
Entré	Svart bräddörr med svart dörrfoder. Dörrfodret, som troligtvis inte är av hög ålder, är i dåligt skick nedtill. <u>Åtgärd:</u> Byt ut dörrfoder på sidorna. Det nya dörrfodret tillverkas likt befintligt, bandslipas och tjäras. Cement intill dörren bilas bort.
Fönster	Nej
Avvattning	Hängränna i trä. En skarv finns över entrén, över vilken plåt har lagts för att förhindra dropp.
Takfot	Teglet når inte över takfotsbrädekanten varpå regn rinner ner innanför och kan medföra röta. <u>Åtgärd:</u> Se till att tegelplattorna i raden längst ner når ut över kant och ner i hängrännan. Vid framtida omläggning av taket flyttas takfotsbrädan upp.
Övrigt	Hög marknivå och växtlighet intill fasaden <u>Åtgärd:</u> Gräv ut vid grunden och se till att marken lutar från byggnaden för att få bra avrinning. Ta bort växtlighet nära huset.

Fig. 7. Vägg A3. LP_2014_00038.

Fig. 8. Vägg A3. Fönster. LP_2014_00040.

A-VÄGG, A3

Stomme	Liggtimmer med utskjutande knutskallar. Synliga mindre skador på syll stocken, men kärnan är frisk. Stocken bedöms vara i så gott skick att den inte bör bytas.
Fasad	Rödfärgat liggtimmer
Åtgärd	Rödfärgas
Fönster	Ett fönster med två bågar med tolv blyinfattade fönster i varje båge. Gröna bågar, karmar och foder samt fönsterlucka. Bågarna är i gott skick. Delar av karmen är i dåligt skick. Åtgärd: Ses över och åtgärdas enligt traditionell metod. Ersätt dåliga delar av karmen med nytt virke av god kvalitet, men behåll de delar som är i gott skick. Skrapa och måla snickerier. Målas med samma färgtyp och kulör som det nytillverkade fönstret på vägg C3.
Avvattning	Hängränna i trä. Åtgärd: Lägg takpapp eller plåt i hängrännan för att förhindra dropp och läckage, men se till att detta inte syns och försämrar det estetiska uttrycket.
Takfot	Teglet når inte över takfotsbrädekanten varpå regn rinner ner innanför och kan medföra röta. Åtgärd: Se till att tegelplattorna i raden längst ner når ut över kant och ner i en hängränna. Vid framtida omläggning av taket flyttas takfotsbrädan upp.
Övrigt	Hög marknivå och växtlighet intill fasaden. Åtgärd: Gräv ut vid grunden och se till att marken lutar från byggnaden för att få bra avrinning. Ta bort växtlighet nära huset.

Fig. 9. Del av vägg B. LP_2014_00058.

Fig. 10. V ägg B. LP_2014_00041.

Fig.11. V ägg B.
Skador på fönster-
snickerier samt syllstock.
LP_2014_00070.

B-VÄGG

Stomme	Liggtimmer, utskjutande knutskallar. Tidigare lagningar finns. Stockarna är i bra skick. Synliga, mindre skador på syllstockens undersida, som dock ej påverkar konstruktionens stabilitet. Åtgärd: Eventuellt måla med roslagsmahogny eller rödtjära den nedre delen av syllstocken för att skydda mot fukt.
Fasad	Rödfärgat liggtimmer Åtgärd: Rödfärgas
Fönster	Ett fönster med två bågar med tolv blyinfattade fönster i varje båge. Gröna bågar, karmar och foder. Bågarna är överlag i bra skick. Karmen delvis dåligt skick. Fukt samlas över fodrets överbräda. Spår i timmerstommen visar att ett fönster med annan form har funnits tidigare. Åtgärd: Ses över och åtgärdas enligt traditionell metod. Byt eventuellt ut den nedre delen av bågen samt delar av karmen. Skrapa och måla snickerier. Målas med samma färgtyp och kulör som det nyttillverkade fönstret på vägg C3. Eventuellt kan en vattlist i trä eller en diskret plåt placeras över fönstret för att få bättre vattenavrinning.
Vindskivor	Vindskivor och vindskivebeslag i trä. Tjärade. Viss mossa. Åtgärd: Skrapas från mossa. Tjäras.
Övrigt	Vällingklocka med spån huv. Åtgärd: Rengörs från mossa/lavar

Fig. 12. Väg C1. Fönster. LP_2014_00042.

C-VÄGG, C1

Stomme	Liggatimmer med utskjutande knutskallar. Timmerstommen kalvade tidigare, vilket nyligen har åtgärdats. Några lagningar finns också sedan tidigare. Åtgärd: Följ upp hur åtgärden fungerar genom att regelbundet ta mått på avståndet mellan syllstock och stengrund för att se eventuella rörelser.
Fasad	Rödfärgad timmerstomme. Åtgärd: Rödfärgas
Fönster	Ett fönster med två bågar med tolv blyinfattade fönster i varje båge. Gröna bågar, karmar och foder som är i gott skick, dock har fodret vid något tillfälle bytts ut till virke av mindre bra kvalitet. Åtgärd: Skrapa och måla snickerier. Målas med samma färgtyp och kulör som det nytillverkade fönstret på vägg C3.
Avvattning	Nej. Åtgärd: Hängränna i trä likt befintlig på vägg A kan sättas upp vid behov.

Fig. 13. Vagg C1. Fönster. LP_2014_00042.

C-VÄGG, C2

Stomme	Liggatimmer, utskjutande knutskallar. Timmerstommen kalvade tidigare men har nyligen åtgärdats. Några lagningar finns. <u>Åtgärd:</u> Följ upp hur åtgärden fungerar genom att regelbundet ta mått på avståndet mellan syllstock och stengrunden för att se eventuella rörelser.
Fasad	Rödfärgat liggatimmer. <u>Åtgärd:</u> Rödfärgas.
Fönster	Ett fönster med två bågar med nio blyinfattade fönster i varje båge. Gröna bågar, karmar och foder i gott skick, dock har fodret vid något tillfälle bytts ut till virke av mindre bra kvalitet. Tre hörnbeslag av 1700-talstyp finns på den vänstra bågen. <u>Åtgärd:</u> Skrapa och måla snickerier. Målas med samma färgtyp och kulör som det nytillverkade fönstret på vägg C3.
Avvattning	Nej <u>Åtgärd:</u> Hängränna i trä likt befintlig på vägg A kan sättas upp.

Fig. 14. Vegg C3. Följaren syns till vänster i bild. Fönster med nytillverkade snickerier. LP_2014_00044.

C-VÄGG, C3

Stomme	Liggtimmer, utskjutande knutskallar. Timmerstommen kalvade tidigare men har nyligen åtgärdats, bl a genom att en följare har satts upp för att stadga väggen. Några lagningar finns. Åtgärd: Följ upp hur åtgärden fungerar genom att regelbundet ta mått på avståndet mellan syllstock och stengrunden för att se eventuella rörelser.
Fasad	Rödfärgat liggtimmer. Åtgärd: Rödfärgas.
Fönster	Fönstrets snickerier har nytillverkats, efter det äldre. Befintliga glas och blyinfattningar har återanvänts. Fönstret har blyinfattade fönster med nio glas per båge. Gröna bågar, foder och karmar. De fönsterbeslag som fanns på det äldre fönstret har inte återanvänts. Åtgärd: Ta vara på hörnbeslagen från det äldre fönstret som förvaras inne i byggnaden.
Avvattning	Nej
Åtgärd	Hängränna i trä likt befintlig på vägg A kan sättas upp vid behov.

Fig. 15. Vägg C3. Nyttillverkat fönster. LP_2014_00046.

D-vägg	
Stomme	Liggtimmer, utskjutande knutskallar. Stockarna är i bra skick.
Fasad	Rödfärgat liggtimmer.
Åtgärd	Rödfärgas.
Fönster	Nej
Vindskivor	Vindskivor och vindskivebeslag i trä. Tjärade. <u>Åtgärd:</u> Skrapas från mossa. Tjäras.

Fig. 16. Kökets väggar är lerklinade. Sprickor och bortfall förekommer. LP_2014_00048.

Interiör

RUM: Kök

Golv	Brädgolv, omålat.
Vägg	Lerklinade väggar som är stänkmålade i rött och blått. Putsen har släppt på flera ställen, sprickor. <u>Åtgärd:</u> Rappas och putsas om traditionellt. Stänkmålas likt befintligt. Väggarna åtgärdas efter att timmerstommen har åtgärdats, eftersom sprickor kommer att uppstå i lerkliningen när stommen lyfts, se A-vägg A2.
Tak	Innertak av lockpanel, vitmålat med limfärg. Avsiktligt böjda bjälkar som är lägre intill väggarna och högre mitt över rummet, vitmålade. En av takbjälkarna vilar på ett skåp mot vägg A3. <u>Åtgärd:</u> När stockarna lyfts för att åtgärda syllstocken i vägg A2 kommer bjälkarna att höjas, varpå skåpet flyttas och får en ny placering i rummet. Innertaket målas vid behov om likt befintligt.
Lister	Inga taklister. Enkelt utformad golvlister i trä, dels omålade, dels brunmålade. - tak, golv
Dörr	Dörr mot förstugan. Plankdörr med fällbomslås eller smälletås. Brunmålat dörrfoder.
Spis	Gråstensspis som inte används. Hönsburar intill murstocken. <u>Åtgärd:</u> Undersöks av fackman om föreningen åter önskar använda spisen. Målas vid behov likt befintligt, med lim- eller kalkfärg.

Fig. 17. Övre bilden. Köket. En av takbjälkarna stöds mot skåpet. LP_2014_00049
Fig. 18. Nedre bilden. Kök med spis. LP_2014_00047.

Fig. 19. Vegg A2 inifrån förstugan. Här syns glipor och skarvar i timmerstommen. LP_2014_00073.

RUM: Förstuga

Golv	Brädgolv, omålat
Vägg	Omålade timmerväggar.
Tak	Innertak saknas, öppet upp tillnock
Lister - tak, golv	Nej
Dörrar	Dörrar mot samtliga rum, se respektive rumsbeskrivning.

Fig. 20. Spis i kammaren. LP_2014_00050.

Fig. 21. Del av kammaren. LP_2014_00051.

Fig. 22. Tapet i kammaren. LP_2014_00052.

RUM: Kammare

Golv	Omålat brädgolv.
Vägg	Textiltapet på vitmålade timmerväggar. Tapeten har lossat och fallit sönder på vissa delar. <u>Åtgärd:</u> Rådfråga konservator.
Tak	Vitmålade bred lockpanel. Synliga spår av fukt. Vitmålade takbjälkar. <u>Åtgärd:</u> Målas vid behov likt befintligt.
Lister - tak, golv	Nej
Dörr	En dörr mot förstugan, plankdörr med fällbomslås eller smällelås.
Spis	Ja. Fungerar ej. <u>Åtgärd:</u> Undersöks av fackman. Målas vid behov likt befintligt, med lim- eller kalkfärg.

Fig. 23. Anderstugan. LP_2014_00053.

RUM: Anderstuga

Golv	Omålat brädgolv.
Vägg	Omålade timmerväggar.
Tak	Omålad lockpanel samt omålade bjälkar.
Lister - tak, golv	Nej
Dörr	En plankdörr mot förstugan.

Förslag till projektetapper

- 1.** Åtgärda timmerstomme och reparera fönster enligt ovan.
- 2.** Interiöra arbeten: Åtgärda kökets lerklinade väggar enligt ovan.
- 3.** Övriga åtgärder samt löpande underhåll.

STOCKHOLMS
LÄNS
MUSEUM

Järnvägsgatan 25, 131 54 NACKA. Tel vx 08-586 194 00, info 08-586 194 01. Fax 08-32 32 72, E-post museet@stockholmslansmuseum.se